

บทที่ 1

บทนำ

กาซออกซิเจนปริมาณน้อย ๆ ที่ปะปนอยู่ในกาซอื่น บางครั้งมีความจำเป็นต้องกำจัดทิ้งไป เพื่อทำให้กาซมีความบริสุทธิ์สูงขึ้น เช่น กรณีของกาซเฉื่อยได้แก่ ฮีเลียม (He), ไนโตรเจน (N₂), อาร์กอน (Ar) หรือ คาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) หรือเพื่อลดอันตรายที่เกิดขึ้นจากความรุนแรงของปฏิกิริยาระหว่างกาซไฮโดรเจนและออกซิเจน หรือเพื่อป้องกันผลจากปฏิกิริยาข้างเคียงอื่นเนื่องจากกาซออกซิเจน เช่น กระบวนการผลิตเมทานอลจากกาซสังเคราะห์ (30 % CO + 60 % H₂) กรณีมีกาซออกซิเจนปะปนอยู่ด้วยจะเกิดกระบวนการผลิตกาซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นมาแข่งขัน (1)

การกำจัดออกซิเจนเฉื่อยปน อาจกระทำได้หลายทาง เช่น โดยการใช้กระบวนการดูดซับ การให้ทำปฏิกิริยากับสารอื่นกลายเป็นสารที่ไม่มีอันตราย วิธีการที่น่าเหมาะสมอันหนึ่งคือ กระบวนการให้ทำปฏิกิริยากับกาซไฮโดรเจนกลายเป็นน้ำ โดยอาศัยตัวเร่งปฏิกิริยา เรียกกระบวนการนี้ว่า "กระบวนการคือออกซิเจนเนชัน (deoxygenation)" (1) ในที่นี้เราสนใจการกำจัดกาซออกซิเจนในบรรยากาศของกาซไฮโดรเจน เพื่อให้กาซไฮโดรเจนบริสุทธิ์มากขึ้นสามารถนำไปใช้งานในกระบวนการอื่นได้ต่อไป และเป็นแนวทางป้องกันอันตรายเนื่องจากความรุนแรงของปฏิกิริยาระหว่างกาซทั้งสอง กระบวนการกำจัดต้องการกระทำที่อุณหภูมิต่ำ ที่อุณหภูมิต่ำอาจเกิดปฏิกิริยารุนแรงได้ ซึ่งจะกระทำเช่นนั้นได้ต้องอาศัยตัวเร่งปฏิกิริยาเพื่อลดค่าพลังงานกระตุ้น (activation energy) ให้ต่ำลงตามทฤษฎีทรานสิชันสเตต (transition - state theory) (3) ตัวเร่งปฏิกิริยาที่ใช้กันทั่ว ๆ ไปเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาโลหะที่นำสนใจ ได้แก่ พลาตินัม (Pt), นิกเกิล (Ni), โคบอลต์ (Co), ทองแดง (Cu) ฯลฯ การศึกษาในที่นี้จะหาตัวเร่งปฏิกิริยาที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงหลักของการประหยัดราคาตัวเร่งปฏิกิริยา หลักความปลอดภัย ค่าใช้จ่ายพลังงานที่เกี่ยวข้อง เปรียบเทียบความว่องไวในการทำปฏิกิริยาของตัวเร่งปฏิกิริยา พร้อมทั้งหาตัวแปรทางจลนพลศาสตร์ (kinetics) อย่างง่ายสำหรับตัวเร่งปฏิกิริยาที่เหมาะสมนั้นเพื่อประโยชน์ในการใช้งานต่อไป

เพื่อให้การศึกษาง่ายขึ้น จะศึกษาจากผลงานในอดีต โดยเลือกตัวเร่งปฏิกิริยาที่เหมาะสมแล้วนำมาศึกษา และพิจารณาว่าตัวเร่งปฏิกิริยาใดบ้างที่ผลงานในอดีตเสนอไว้ว่าสามารถทำให้ปฏิกิริยานี้เกิดขึ้นได้ที่อุณหภูมิต่ำ เนื่องจากอุณหภูมิเป็นตัวแปรหนึ่งที่บ่งชี้ถึงทางด้านความปลอดภัยและความว่องไวของตัวเร่งปฏิกิริยา ผลงานที่น่าสนใจที่ได้ค้นคว้าโดยนักวิจัยหลายท่านมีดังนี้

- การศึกษาของ S.J. Gentry และคณะ (4) ได้ทำการทดลองศึกษาปฏิกิริยานี้โดยใช้ลวดโลหะแพลตินัมเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา และเทคนิคการทดลองเป็นไมโครคาลอริเมตริก (microcalorimetric) ศึกษาในสภาวะแห้งที่พื้นผิวตัวเร่งปฏิกิริยาถูกรีดิวซ์ และถูกออกซิไดส์ ช่วงอุณหภูมิ $25^{\circ} - 200^{\circ}\text{C}$ ความดันรวม 1 บรรยากาศ พบว่าค่าพลังงานกระตุ้น ปฏิกิริยามีค่า 49 ± 3 กิโลจูลต่อโมล และ 83 ± 6 กิโลจูลต่อโมล ตามลำดับ

- การศึกษาของ A.T. Larson และ F.E. Smith (5) ใช้ไนเจลและทองแดงเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา และเทคนิคการทดลองแบบ กราวิเมตริก (gravimetric method) ความเข้มข้นของกาซออกซิเจนไม่เกิน 2 เปอร์เซ็นต์ โดยปริมาตร ช่วงอุณหภูมิ $34^{\circ} - 130^{\circ}\text{C}$ ได้เสนอแนะว่า ขั้นตอนปฏิกิริยาย่อยที่เกิดขึ้นบนผิวตัวเร่งปฏิกิริยาทั้งสองอย่างน้อยที่สุดควรมีสองขั้นตอนคือ เกิดปฏิกิริยาออกซิเดชัน และรีดักชัน ตามลำดับ

- การศึกษาของ A.F. Benton และ P.H. Emmett (6) ศึกษาโดยใช้ไนเจลเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา ในสภาวะไฮโดรเจนมากเกินพอ ช่วงอุณหภูมิ $65^{\circ} - 100^{\circ}\text{C}$ ใช้เทคนิคการทดลองเป็นกราวิเมตริก ผลสรุปที่ได้คล้ายคลึงกันกับของ A.T. Larson และ F.E. Smith อย่างไรก็ตามสำหรับตัวเร่งปฏิกิริยาเป็นไนเจลแล้ว โดยทั่วไปในอุตสาหกรรมพบว่าใช้งานได้ในช่วง $200^{\circ} - 400^{\circ}\text{C}$ (1), (2)

- การค้นคว้าของ E.A. Mamedov, V.V. Popovskii และ G.K. Borejkov (7), (8), (9) การทดลองใช้เครื่องมือเทอร์โมสแตทเซอร์คูเลชัน (Thermostate circulation) ศึกษาปฏิกิริยาในสภาวะกาซออกซิเจนมากเกินพอ และพิสูจน์ว่าปฏิกิริยานี้มีกลไกปฏิกิริยาย่อยเป็นปฏิกิริยารีดักชัน และปฏิกิริยาออกซิเดชัน ตามลำดับ ด้วยการวัดและเปรียบเทียบอัตราเร็วปฏิกิริยา, ค่าพลังงานกระตุ้น, ลำดับของปฏิกิริยาทั้งกรณีการรีดิวซ์ ตัวเร่งปฏิกิริยาด้วยกาซไฮโดรเจน การออกซิไดส์ด้วยกาซออกซิเจน และปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในสภาวะกาซออกซิเจนมากเกินพอ ด้วยการพิสูจน์สมมติฐานที่ตั้งขึ้นมาว่า ถ้าปฏิกิริยาระหว่างกาซไฮโดรเจนและออกซิเจนในสภาวะออกซิเจนมากเกินพอนั้นมีขั้นตอนปฏิกิริยาย่อยเป็นปฏิกิริยารีดักชัน แล้ว

ตามด้วยออกซิเดชันแล้ว ตัวแปรทางจลนพลศาสตร์ ของทั้งสองกรณีจะมีค่าใกล้เคียงกัน หรือเกือบเท่ากัน จากผลการทดลองเขาสามารถสรุปได้ว่า สมมติฐานนี้ใช้ได้กับกรณีที่ใช้ตัวเร่งปฏิกิริยา ได้แก่ เพอร์ริกออกไซด์ (Fe_2O_3), โครเมียมออกไซด์ (Cr_2O_3), ทองแดงออกไซด์ (CuO) โคบอลต์ออกไซด์ (Co_3O_2), แมงกานีสไดออกไซด์ (MnO_2) สังกะสีออกไซด์ (ZnO) แต่จะใช้ไม่ได้ถ้าตัวเร่งปฏิกิริยาเป็นไทตาเนียมไดออกไซด์ (TiO_2) วานาเดียมออกไซด์ (V_2O_5) ผลการทดลองของ E. A. Mamedov และคณะ สามารถสรุปผลในตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงผลการทดลองของ E. A. Mamedov, V.V. Poposkii และ G.K.

Borejkov ปฏิกิริยาระหว่างก๊าซไฮโดรเจนและออกซิเจนโดยใช้ตัวเร่งปฏิกิริยาต่าง ๆ ในสภาวะกาชออกซิเจนมากเกินไป (7), (8), (9)

ตัวเร่งปฏิกิริยา	ช่วงอุณหภูมิ °ซ	พลังงานกระตุ้น กิโลคาลอรี/โมล	ลำดับของปฏิกิริยาเทียบกับ	
			กาชไฮโดรเจน	กาชออกซิเจน
Fe_2O_3	225-279	19	0.6-0.7	-
Co_3O_4	50-85	13	0.7-0.8	-
MnO_2	100-135	13	0.7-1.0	-
ZnO	300-350	22	0.7	-
TiO_2	470-520	23	1.0-1.1	-
Cr_2O_3	185-235	20	0.5-0.6	-
V_2O_5	420-470	21	1.0	-
CuO	85-125	15	0.7	-

จากตารางที่ 1 จะพบว่าออกไซด์ของโลหะทองแดงและโคบอลต์ เป็นออกไซด์ที่น่าสนใจ เนื่องจากสามารถทำให้ปฏิกิริยานี้ และปฏิกิริยารีดักชันเกิดขึ้นที่อุณหภูมิต่ำได้ แต่อย่างไรก็ตามเราพบว่าปฏิกิริยารีดักชันให้ ออกไซด์ของโคบอลต์ และทองแดงกลายเป็นโลหะ กระทำได้ยากกล่าวคือ ต้องกระทำภายใต้อุณหภูมิที่สูงประมาณเกือบ 1000 °ซ สำหรับทองแดง และ 1100 °ซ สำหรับโคบอลต์ (10) ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางด้านเครื่องมือ แต่ก็ทำการทดลองศึกษา

จากผลงานดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงอุณหภูมิที่ปฏิกิริยาเกิดขึ้นได้ เมื่อใช้ตัวเร่งปฏิกิริยา

ต่าง ๆ เหล่านั้น เพราะอุดมภูมิเป็นตัวแทนซึ่งถึงความรุ่งโรจน์ของตัวเร่งปฏิกิริยานั้น ๆ และหลักการด้านความปลอดภัย จะพบว่า ตัวเร่งปฏิกิริยาที่น่าสนใจศึกษาคือ ฟลาตินัม, นิเกิล, ทองแดง , โคบอลต์ ในที่นี้จะศึกษาหาตัวเร่งปฏิกิริยาที่เหมาะสมจากตัวเร่งปฏิกิริยาดังกล่าว ตามหลักการอันได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น และสนใจในช่วงอุดมภูมิใกล้เคียงกับอุดมภูมิห้อง พร้อมทั้งหาตัวแปรทางจลนพลศาสตร์ ของตัวเร่งปฏิกิริยาที่เหมาะสมนั้น เพื่อการใช้งานต่อไป

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย